

Een nieuwe actieagenda architectuur en ruimtelijk ontwerp

'Wetenschap laat zien wat waarschijnlijk is, ontwerp wat voorstelbaar is'

Paul Rutten, tijdens Symposium Next Level, Ontwerpend Onderzoek in Praktijk, 10 november 2015

Introductie

'Good design can help tackle climate change. It reduces the impacts of disaster. It can help make our cities safer, cleaner and more equal and integrative. It promotes equal access to services, jobs and opportunities, and fosters contentment.'

Ban Ki Moon, UN Secretary-General, message for 2015, 31 oktober 2015

Op 31 oktober 2015 deed de secretaris-generaal van de VN deze opvallende uitspraak in het kader van de 2030 Agenda for Sustainable Development. Daarmee wordt evident dat de Verenigde Naties ontwerp zien als een belangrijk instrument om de grote uitdagingen van onze tijd te lijf te gaan. Het gaat daarbij om vraagstukken op het gebied van water, energie, voedselvoorziening, mobiliteit en bevolkingsgroei die niet op zichzelf staan, maar op allerlei manieren verband met elkaar houden. Het is dan ook logisch om niet voor elk van deze vraagstukken afzonderlijk oplossingen te ontwikkelen, maar ze in samenhang te benaderen en het is juist de ontwerpdiscipline die daarvoor goede mogelijkheden biedt.

Ook in Nederland wordt de kracht van het ontwerp in toenemende mate onderkend. Ontwerp maakt het mogelijk nieuwe vergezichten te schetsen die kansen en kwaliteiten voor de toekomst laten zien. Dit is op mondiaal niveau van belang, maar ook op de schaal van Nederland waar we ons gesteld zien voor een reeks transitievraagstukken op het gebied van energie, water, voedselvoorziening, mobiliteit en bevolkingsgroei en krimp.

Ontwerpers zijn bezig hun werkveld te verruimen voorbij de traditionele ontwerptaken. Dit gebeurt bijvoorbeeld in de vorm van ontwerpend onderzoek waarmee mogelijkheden en consequenties van complexe vraagstukken worden verkend via het middel van ontwerp. Ook zien we dat ontwerpers nieuwe vraagstukken agenderen of zelf initiatieven nemen voor ruimtelijke ingrepen. Daarnaast onderzoeken zij de mogelijkheden van nieuwe technologieën, technieken en materialen. Het zijn kansrijke ontwikkelingen die gestimuleerd en ondersteund moeten worden.

Een bijzondere kwaliteit van de ontwerper is dat hij in staat is om verschillende vraagstukken tegelijkertijd te benaderen, en te navigeren in een zwerm van kennis uit verschillende vakgebieden. Daarbij kan hij zich bedienen van een visueel instrumentarium om scenario's te verkennen en concreet te maken, bijvoorbeeld in de vorm van tekeningen en maquettes. Dit is wat wij verstaan onder ontwerpend onderzoek. Deze vorm van onderzoek maakt het mogelijk om met extern deskundigen en andere betrokkenen te communiceren over de muren van vakgebieden en sectoren heen om zo met verzamelde kennis en ervaring tot integrale oplossingen te komen. Deze vormen van samenwerking waaraan uiteenlopende deskundigen en belanghebbenden deelnemen, noemen wij cocreatie.

De huidige AARO

Sinds het begin van de jaren negentig trekken het ministerie van OCW en het ministerie van IenM samen het rijksbeleid voor architectuur en ruimtelijk ontwerp. De huidige Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp 'Werken aan Ontwerpkracht' (2013-2016) richt zich op het versterken van de inzet van ontwerp en ontwerpers als cultuurdragers die een cruciale bijdrage kunnen leveren aan grote maatschappelijke vraagstukken. In dat kader zijn stimuleringsprogramma's opgezet die innovaties in de ontwerpopgaven ondersteunen, bijvoorbeeld op het gebied van zorg, onderwijs, stedelijke transformaties en ook nieuwe vormen van opdrachtgeverschap.

'Architectuur en ruimtelijk ontwerp zijn van belang voor een goed systeem van ruimtelijke ordening en voor een (inter)nationaal aansprekend cultuuraanbod. Het zijn toegepaste disciplines die voor complexe fysieke opgaven een creatieve bijdrage kunnen leveren bij het ontwikkelen van functionele, aantrekkelijke, innovatieve en betaalbare oplossingen. Deze disciplines zijn van grote waarde voor de samenleving: op maatschappelijk, economisch en cultureel terrein.'

AARO Werken aan ontwerpkracht, Den Haag 2012, p.5

Ontwikkelingen in het werkveld

Onze samenleving is in transitie. Verworvenheden op het gebied van techniek, wetenschap en informatietechnologie bieden nieuwe kansen en mogelijkheden. Tegelijkertijd zien we ons gesteld voor complexe nieuwe uitdagingen op gebieden als duurzaamheid, mobiliteit en bevolkingsgroei en –krimp. Dit gaat samen met veranderende inzichten over het delen van kennis, ervaring en inzichten, en het bundelen van krachten.

We zien dat het verkennen van vraagstukken en het afwegen van belangen steeds vaker gebeurt via processen van cocreatie waarin verschillende belanghebbenden met elkaar samenwerken. Deze burgers, ondernemers, deskundigen, organisaties en anderen onderhouden allemaal hun eigen relaties met de gebouwde omgeving. Zij beschikken over waardevolle kennis en ervaring die in processen van cocreatie kunnen leiden tot intelligente, integrale oplossingen die meer draagvlak hebben en vaak gezonder, duurzamer en goedkoper zijn.

Ervaringen met programma's in het veld en de lopende evaluatie van de huidige AARO bieden zicht op de kansen die ontwerp en ontwerpend onderzoek ons daarbij te bieden hebben.

Ontwerp kan een wezenlijke bijdrage leveren, maar de inzet daarvan is nog altijd niet vanzelfsprekend. Daarom wil het Rijk het ontwerp blijven stimuleren door ontwikkelingen op het gebied van professionalisering van de ontwerpende discipline te ondersteunen, evenals goed opdrachtgeverschap en kennisuitwisseling op internationaal niveau.

'Het betrekken van bewoners, het luisteren naar verhalen, de aandacht voor tradities en respect voor cultuurhistorie zorgt dat een transformatie voor een grotere groep mensen betekenis krijgt.'

Miranda Reitsma, voormalig provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit Noord-Holland, 2007-2011 in: Nieuwe landschappen, de cultuur van Noord-Holland, Sun/trancity 2011, p. 112-113

Beleidsinzet voor de volgende programmaperiode

Ook in de volgende programmaperiode zullen we de ontwerpdiscipline blijven stimuleren en ondersteunen. Daarbij is er bijzondere aandacht voor een aanpak op basis van ontwerpend onderzoek en cocreatie om zo tegemoet te komen aan de grote transitievraagstukken van onze tijd. Zo bouwen we door op het sterke fundament dat er nu al ligt.

Het Rijk richt zich op goed opdrachtgeverschap voor rijksopdrachten met de inzet van ontwerp voor rijksprojecten en nationale programma's, waarbij onafhankelijk advies en kennis worden geborgd. Daarnaast zal het Rijk zich blijven richten op de versterking van lokale en regionale ontwerpkracht door aandacht te besteden aan innovatie van ontwerpogaven, de innovatie in rollen en processen, en het onderling verbinden van onderwijs, onderzoek en overheid. Aan de basis ligt de culturele infrastructuur en het netwerk van leadpartners: Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, TU Delft, IABR, College van Rijksadviseurs, Het Nieuwe Instituut, Rotterdamse Academie van Bouwkunst en Architectuur Lokaal.

Als voorbereiding voor de volgende programmaperiode hebben we vier speerpunten geformuleerd, grote thema's waarop wij de programmatische aanpak willen aanscherpen:

- Voorbeelden. Van ontwerpogaven naar krachtvoorbeelden. Breed gedragen en aansprekende resultaten van de inzet van ontwerp kunnen de vraag naar ontwerpend onderzoek voor een breed publiek ontsluiten.
- Professionalisering. Op welke wijze kan het ontwerpvak zich ontwikkelen in een veranderend veld waarin cocreatie en ontwerpend onderzoek steeds belangrijker worden?
- Opdrachtgeverschap. Wat betekent goed opdrachtgeverschap voor decentrale overheden en andere partijen met de inzet van cocreatie en ontwerpend onderzoek? Hoe kunnen ervaringen en resultaten op dit gebied worden gedeeld?
- Internationalisering van het ontwerp. Hoe kunnen we het Nederlandse ontwerp en de Nederlandse integrale ontwerpbenadering exporteren naar buitenlandse markten. En hoe kunnen we de belangstelling voor het Nederlandse ontwerp en de Nederlandse integrale ontwerpbenadering vergroten?